

TRANSPARENCY INTERNATIONAL Nederland

DE ONMISBARE SCHAKEL

IN DIALOOG MET MAATSCHAPPELIJKE ORGANISATIES OVER EEN VEILIGE MELD- EN INTEGRITEITSCULTUUR IN CARIBISCH NEDERLAND

Transparency International Nederland (TI-NL) is de Nederlandse afdeling van de wereldwijde anti-corruptie organisatie Transparency International.
Het is onze **missie** een einde te maken aan corruptie, onder andere door middel van het bevorderen van transparantie, integriteit en verantwoording op alle niveaus en binnen alle sectoren van de maatschappij.

Onze **visie** is een wereld waarin de overheid, het bedrijfsleven, de maatschappij en het dagelijks leven van mensen vrij zijn van corruptie.

Onze **kernwaarden** zijn transparantie, integriteit, democratie, solidariteit, moed, rechtvaardigheid en verantwoordelijkheid.

Copyright: 2026, Transparency International Nederland (TI-NL)
Datum van uitgifte: Februari 2026
Taal: Nederlands
© Cover foto: iStock

Dit rapport is te downloaden op de website van TI-NL: www.transparency.nl

Auteurs: Bart Vollebergh, Nelly Schotborgh-van de Ven, Anne-Marie Kemna
Review: Lotte Rooijendijk en Lousewies van der Laan

Er is alles aan gedaan om de juistheid van de informatie in dit rapport te verifiëren. Alle informatie werd verondersteld correct te zijn per februari 2026. Desondanks draagt Transparency International Nederland geen enkele verantwoordelijkheid of juridische aansprakelijkheid voor de juistheid en volledigheid van gegevens, dan wel voor de gevolgen van het gebruik ervan voor andere doeleinden of in een andere context.

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING 4
VERKENNING VAN BESTAANDE LITERATUUR 5
ONDERZOEK VAN TRANSPARENCY INTERNATIONAL 7
OPZET VAN HET VERKENNEND ONDERZOEK 8
DE RESULTATEN VAN DE VERKENNING 9
DE CONTEXT VAN ONGELIJKHEID IN DE ECONOMIE EN POLITIEK 9
INTEGRITEITSCULTUUR – DE UITDAGING VAN PATRONAGE EN VRIENDJESPOLITIEK 10
CULTUUR VAN ZWIJGEN 11
EEN VEILIGE MELDCULTUUR 11
MO'S IN CARIBISCH NL EN NOODZAAK VOOR LOKALE TI-AFDELING 13
CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN 15
AANBEVELINGEN 16
BIJLAGE 1 – MAATSCHAPPELIJKE ORGANISATIES PER EILAND 18
BIJLAGE 2 – GESPREKSLEIDRAAD 19

INLEIDING

Het voorliggende onderzoek is het resultaat van een dialoog tussen Transparency International Nederland (hierna: TI-NL) en maatschappelijke organisaties in het Caribisch deel van het Koninkrijk. De gesprekken hebben geleid tot een projectaanvraag bij het ministerie van Justitie en Veiligheid (hierna: JenV) over de rol van maatschappelijke organisaties in het versterken van een veilige integriteits- en meldcultuur.

Uit literatuuronderzoek en de gesprekken met partners kwam naar voren dat er nog veel onbekend was over de ervaringen van maatschappelijke organisaties (hierna MO's). Ook bestond de behoefte te inventariseren welke bijdrage maatschappelijke organisaties reeds leveren aan de versterking van een veilige integriteits- en meldcultuur. Er ontstond consensus dat een project op initiatief van TI-NL van meerwaarde was. De focus zou komen te liggen op hoe MO's kunnen bijdragen aan de doelstellingen van JenV, zoals bijvoorbeeld de aanpak van ondermijnende criminaliteit, met als startpunt Caribisch Nederland.

Dit rapport is een verkennend onderzoek naar de rol van MO's in het stimuleren van goed bestuur en een veilige meld- en integriteitscultuur. Door middel van semigestructureerde interviews zijn vertegenwoordigers van MO's gevraagd naar hun expertise, de uitdagingen waar zij tegenaan lopen en de behoeftes die zij hebben om hun werk duurzaam voort te kunnen zetten. Het rapport beoogt een zo compleet mogelijk beeld te geven van het perspectief van MO's op de problematiek rondom een veilige meld- en integriteitscultuur, de reeds ondernomen activiteiten door MO's, hun organisatorische behoeften (kennis, capaciteit en financiële middelen), en de noodzaak voor een (eiland-overstijgend) netwerk op het gebied van goed bestuur, integriteit en een veilige meldcultuur. Door het grote aantal aandachtsgebieden heeft het rapport een explorerend karakter.

De meerwaarde van dit onderzoek ligt hoofdzakelijk in het perspectief van de lokale burger en MO. In tegenstelling tot veel eerdere studies naar integriteit en corruptie in het Caribisch deel van het Koninkrijk, die zich vooral richten op het beleids- en systeemniveau, staat het perspectief van de burger – en de MO waarin die eventueel verenigd is - centraal. Doordat de MO's in dit onderzoek actuele en concrete casuïstiek rond integriteitsproblemen hebben aangedragen, wordt de problematiek ook direct voorstelbaar en invoelbaar.

Het rapport bestaat uit vier onderdelen. Het start met een verkenning van de bestaande literatuur met betrekking tot goed bestuur, integriteit en een veilige meldcultuur in Caribisch Nederland. In dit deel probeert het rapport recht te doen aan de reeds bestaande literatuur en kennis die al beschikbaar is over het onderwerp. In het tweede deel van het rapport wordt de opzet van het onderzoek uiteengezet. In het derde onderdeel van het rapport worden de resultaten van het onderzoek besproken. Tot slot bespreekt het rapport de conclusies van het verkennende onderzoek en worden aanbevelingen gedaan.

VERKENNING VAN BESTAANDE LITERATUUR

Vanaf begin jaren '90 komt goed bestuur en integriteit structureel op de politieke en maatschappelijke agenda in het Caribisch deel van het Koninkrijk.[1] Sindsdien zijn over deze thema's tal van beleidsnotities opgesteld, onderzoeken uitgevoerd en bijeenkomsten georganiseerd. In deze activiteiten vormde Bonaire vaak slechts een bescheiden onderdeel van bredere rapportages over Curaçao, terwijl St. Eustatius en Saba doorgaans slechts zijdelings werden meegenomen in studies die primair op Sint-Maarten waren gericht. Met de staatkundige veranderingen van 2010 is hierin een duidelijke verschuiving zichtbaar. Sindsdien wordt onderzoek aanzienlijk explicieter gericht op Caribisch Nederland als drie bijzondere gemeenten. De specifieke context, uitdagingen en beleidsbehoeften van de drie eilanden zijn hiermee systematischer in kaart gebracht.

Er verschenen de afgelopen jaren met regelmaat berichten in de media over een gebrek aan goed bestuur met maatschappelijke onrust als gevolg in Caribisch Nederland. De Raad voor de rechtshandhaving concludeerde in 2015 in haar inspectierapport *Infrastructuur corruptiebestrijding op Bonaire, Sint Eustatius en Saba* dat op Bonaire sprake is van verstrengeling tussen private, publieke en politieke belangen en dat hierdoor de *checks and balances* zijn verstoord.[2] In 2022 verscheen een nieuw inspectierapport van de Raad over de integriteit van de overheid op de BES-eilanden.[3] De Raad stelde vast dat elk eiland in Caribisch Nederland op zijn eigen manier bezig is met de ontwikkeling van integriteitsbeleid en de toepassing daarvan. Tegelijkertijd signaleerde de Raad diverse knelpunten en risico's die veel zorgen baren, zoals het ontbreken van toegezegde nieuwe regelgeving en het grondbeleid op Bonaire.

Corruptie en andere integriteitsschendingen hebben de afgelopen jaren daarnaast aandacht gekregen vanuit verschillende studies naar criminaliteit in Caribisch Nederland. Zo wordt in het *Veiligheidsbeeld BES 2018*[4] en in het rapport *Veiligheid en rechtsorde in het Caribisch gebied*[5] geconstateerd dat ook Bonaire – naast Curaçao en Aruba - aantrekkelijk is voor illegale migranten, onder meer uit het nabijgelegen land Venezuela. Ook betrokkenheid bij de uitvoering van drugstransporten wordt genoemd. Bij deze vormen van grensoverschrijdende criminaliteit zou soms ook sprake zijn van omkoping van ambtenaren van bijvoorbeeld de Douane en de Kustwacht.[6]

[1] Schotborgh-van de Ven, P. C. M. "De wortels van publieke fraude en corruptie in het Caribisch deel van het Koninkrijk." (2019)., pp. 122 -130.
[2] Raad voor de rechtshandhaving. Infrastructuur corruptiebestrijding op Bonaire, Sint Eustatius en Saba (2015).
[3] Raad voor de rechtshandhaving. (2022). *Opvolging aanbevelingen corruptiebestrijding op Bonaire, Sint Eustatius en Saba*. Inspectieonderzoek van de Raad voor de rechtshandhaving. Bonaire: Raad voor de rechtshandhaving (2022).
[4] Van der Zee, S., and D. Hoebé. "Veiligheidsbeeld BES 2018. Een onderzoek naar praktische handvatten om criminaliteit en onveiligheid op Bonaire, Sint Eustatius en Saba aan te pakken." (2019).
[5] Voorhoeve, J., Broeks, J., Aerdts, W., Bakker, E., Boekestijn, A.J., Casteleijn, L., Demmers, J., de Deugd, N., Feith, P., de Graaf, B. and de Groot, J. (AIV), 2020. Veiligheid en rechtsorde in het Caribisch Gebied: Noodzakelijke stappen voor een toekomstbestendig Koninkrijksverband.
[6] Schotborgh-van de Ven, 2019; Van der Zee & Hoebé, 2019; Van der Veen, H.C.J. and Heuts, L.F., 2021. National risk assessment witwassen en terrorismefinanciering 2021 Bonaire, Sint Eustatius en Saba.

In 2023 verschijnt het onderzoeksrapport *Ambtelijk-bestuurlijke integriteit in Caribisch Nederland*.[7] Volgens dit onderzoek manifesteren de integriteitsschendingen in Caribisch Nederland zich vooral op het niveau van netwerkcorruptie en politieke patronage, zonder dat er veel sprake zou zijn van strafrechtelijk vervolgbare omkoping. De politieke en sociaal-economische context zou een belangrijke rol spelen bij de aard en omvang van de integriteitsschendingen. De kwetsbaarheid van processen binnen het openbaar bestuur wordt volgens de onderzoekers vooral zichtbaar in de besluitvorming en in de dynamiek tussen bestuurders en ambtenaren. Geconstateerd wordt dat bepaalde processen bijzonder gevoelig zijn voor integriteitsrisico's, zoals vergunningverlening, toezicht en handhaving, het delen van vertrouwelijke of gevoelige informatie en de uitvoering van inkoop- en aanbestedingstrajecten. Daarnaast wijzen de bevindingen op risico's rond politieke beïnvloeding, onder meer via giften aan politieke partijen en het belonen van kiezers. Het onderzoek stelt dat benoemingen binnen het openbaar bestuur en de nevenfuncties van bestuurders en ambtenaren aanleiding kunnen geven tot belangenverstrengeling. Een gebrek aan transparantie, bijvoorbeeld bij erfpachtuitgifte of de toekenning van sociale voorzieningen, vergroot volgens de onderzoekers de kwetsbaarheid van deze processen. Wanneer bovendien de uitvoering van het toezicht onvoldoende is, neemt het risico op misbruik, onrechtmatige beïnvloeding of ondoelmatige besluitvorming verder toe. In de rapportage wordt genoemd dat dergelijke situaties de rechtsgelijkheid onder druk zetten, wat kan bijdragen aan afnemend vertrouwen in het openbaar bestuur.

De beleidsaanbevelingen die worden gedaan hebben zowel betrekking op het versterken van de integriteitsinfrastructuur, zoals het verbeteren van regels rond aanbestedingen en het instellen van klokkenluidersprocedures, als een striktere handhaving van regels. Ondersteuning vanuit Europees Nederland wordt aanbevolen om de handhaving van goed bestuur te versterken. Daarnaast wordt een structurele aanpak van sociaaleconomische problemen aanbevolen, waarmee de basis kan worden gelegd voor het verminderen van afhankelijkheid en patronage.

Ten tijde van de uitvoering van onderhavig onderzoek vindt in Caribisch Nederland een onderzoek plaats naar de versterking van de positie van de melder (SEO). Daarnaast worden stappen gezet om de Monitor Veiligheid en Integriteit (IPSOS I&N) in Caribisch Nederland uit te voeren.

Het literatuuronderzoek toont aan dat kennis over maatschappelijke organisaties in Caribisch Nederland schaars is en zich beperkt zich tot terreinen zoals natuurbeheer, milieu, welzijn en sociale vraagstukken. Niet eerder is onderzoek gedaan naar de bijdrage van maatschappelijke organisaties aan goed bestuur en integriteit in Caribisch Nederland.

[7] Abraham, M., Girigorie, T., Nauta, O., Petersen, A. and Egmond, P.V. (WODC) "Ambtelijk-bestuurlijke integriteit in Caribisch Nederland." (2023).

ONDERZOEK VAN TRANSPARENCY INTERNATIONAL

Ook in het onderzoek vanuit het maatschappelijke perspectief zijn nog verbeteringen mogelijk. De internationale beweging Transparency International (TI) heeft onderzoek gedaan naar kleine eilandstaten, maar specifiek onderzoek naar Caribisch Nederland blijft – deels om methodologische redenen – uit.

Hoewel er geen onderzoek is gedaan naar Caribisch Nederland, is er vanuit maatschappelijk perspectief wel onderzoek naar kleine eilandstaten. In 2022 publiceerde TI een rapport over de percepties van corruptie in zeven kleine eilandstaten in het Oceanisch gebied van de Grote Oceaan[8]. Het onderzoek voerde een representatieve steekproef uit onder de respectievelijke bevolkingen. In alle eilandstaten bleek dat een minderheid zich zorgen maakt over corruptie bij de overheid. Politici werden het meest geassocieerd met corruptie. Hoewel respondenten overwegend positief waren over de bestrijding van corruptie, geloofden slechts weinigen dat ambtsdragers die zich aan corruptie schuldig maakten passende consequenties ondervonden. Ook laat het onderzoek zien dat er aanzienlijke verschillen kunnen bestaan tussen eilandstaten in termen van politiek- en historische context.

Toonaangevende instrumenten zoals de Corruption Perceptions Index (CPI)[9] en de Global Corruption Barometer (GCB)[10] zijn echter nog niet uitgevoerd. Waar de CPI een beoordeling geeft op basis van een dertiental toonaangevende bronnen, doet de GCB onderzoek naar percepties van corruptie. Beide onderzoeken worden echter niet uitgevoerd op Caribisch Nederland. De CPI heeft op dit moment te weinig bronnen om een betrouwbaar beeld te schetsen. Voor toevoeging aan de CPI zijn minimaal drie onafhankelijke bronnen nodig. De GCB is nooit gestart op de eilanden vanwege de methodologische beperking dat de bevolkingen te klein zijn voor een representatieve steekproef.

Een laatste onderzoeksmethode, de zogenoemde National Integrity System (NIS)-studie, is nog niet uitgevoerd in Caribisch Nederland. Een NIS-studie onderzoekt zowel het formele juridische kader van de overheid als de feitelijke institutionele praktijk. De analyse brengt discrepanties aan het licht tussen de formele bepalingen en de werkelijkheid in de praktijk, en maakt duidelijk waar ruimte is voor verbetering[11]. Een dergelijke studie is in 2012 wel uitgevoerd in Nederland, maar zonder daar Caribisch Nederland bij te betrekken. In de autonome landen binnen het Caribisch deel van het Koninkrijk is de NIS op Curaçao uitgevoerd in 2013, op Sint Maarten in 2015 en op Aruba in 2022. Op Sint Maarten is onlangs een evaluatiestudie van start gegaan die inzicht zal bieden in de voortgang van de aanbevelingen uit de studie van 2015.[12]

[8] PERCEPTIONS OF CORRUPTION IN SEVEN SMALL PACIFIC ISLAND COUNTRIES." (2022). Accessed February 24, 2026. https://knowledgehub.transparencycdn.org/kproducts/TI_PerceptionsOfCorruption_2022_FINAL-FINAL_web.pdf

[9] "Corruption Perceptions Index 2025." 2026. Transparency.org. February 10, 2026. https://www.transparency.org/en/cpi/2025

[10] Transparency International. n.d. "Global Corruption Barometer." Transparency.org. https://www.transparency.org/en/gcb

[11] National Integrity System Assessments." n.d. Transparency.org. https://www.transparency.org/en/national-integrity-system-assessments

[12] Integrity Chamber Launches National Integrity System Review to Measure and Strengthen Good Governance in Sint Maarten – Integrity Chamber." 2026. Integritychamber.sx. February 6, 2026. https://www.integritychamber.sx/integrity-chamber-launches-national-integrity-system-review-to-measure-and-strengthen-good-governance-in-sint-maarten/

OPZET VAN HET VERKENNEND ONDERZOEK

Het verkennend onderzoek geeft invulling aan de behoefte om meer te weten te komen over de bijdrage aan de veilige meld- en integriteitscultuur door maatschappelijk organisaties (hierna: MO's) in Caribisch Nederland. Transparency International Nederland (TI-NL) heeft zich in het onderzoek gericht op MO's, hun vertegenwoordigers en individuen. Er is gekozen om met vertegenwoordigers van MO's te spreken omdat hun inbreng – zo blijkt ook uit de literatuurstudie – minder belicht wordt dan het perspectief van lokale overheden.

Als MO kon TI-NL het gesprek met andere MO's in een horizontale verhouding aangaan. De horizontale verhouding tussen de organisaties of individuen creëert erkenning en ruimte voor vertrouwelijke gesprekken. Daarbij heeft TI-NL vanwege haar jarenlange ervaring op het gebied van een veilige meld- en integriteitscultuur voldoende begrip van het onderwerp. Gedurende de lokale werkzaamheden is TI-NL ondersteund door lokale expert-onderzoekers woonachtig in het Caribisch deel van het Koninkrijk: Dr. Nelly Schotborgh-van de Ven CFE, expert op het gebied van publieke integriteit en corruptie, en mr. Anne-Marie Kemna MBA CAMS, adviseur, onderzoeker en trainer op het gebied van governance, compliance en financiële integriteit.

Voor de selectie van MO's is een brede definitie van 'maatschappelijke organisatie' gehanteerd. Gezien het kleinschalige karakter van de eilanden zijn maatschappelijke belangen niet altijd geformaliseerd in officiële verenigingen of stichtingen. Ook werd er rekening gehouden met het feit dat enkele organisaties niet bereikbaar zouden zijn of dat we hen niet binnen het tijdsbestek van het onderzoek konden spreken. Met die reden is bijvoorbeeld ook met maatschappelijk betrokken individuen gesproken. Het voornemen bestond om met minimaal tien en maximaal vijftien organisaties te spreken. TI-NL heeft uiteindelijk met 12 vertegenwoordigers gesproken. Twee van die organisaties of hun vertegenwoordigers hebben ervoor gekozen om anoniem te blijven vanwege het vertrouwelijke karakter van de gesprekken. Het is tekenend dat dit noodzakelijk is.

De doelstellingen van de MO's liepen uiteen. Zo is onder meer gesproken met vertegenwoordigers van organisaties die zich inzetten op het gebied van het milieu, LHBTQIA+-rechten en consumentenrechten. Ook zijn vertegenwoordigers van overlegplatforms en werkgeversbelangen geïnterviewd. Tijdens het bezoek aan Bonaire zijn de onderzoekers ook aanwezig geweest bij de presentatie van de Nationale Ombudsman.[13] Een lijst van de gesproken MO's is te vinden in Bijlage 1.

Ten behoeve van het onderzoek is een gespreksleidraad opgesteld, die kent een explorerend en verdiepend karakter. De gesprekken met MO's waren ingericht als semigestructureerde interviews vanwege de balans tussen structuur en flexibiliteit. Het was noodzakelijk dat wij alle hoofdthema's van ons onderzoek behandelden, maar wilden tegelijkertijd ruimte laten om de unieke perspectieven van MO's te accommoderen. De leidraad behandelt de perspectieven van MO's op de problematiek rondom een veilige meld- en integriteitscultuur, de reeds ondernomen activiteiten door MO's, hun organisatorische behoeften en de noodzaak voor een anti-corruptienetwerk. De volledige leidraad is te vinden in bijlage 2.

[13] Bonaire.nu. 2025. "Ombudsman Op Bonaire: 'Het Is Genoeg Geweest – Nu Moet Er Écht Wat Gebeuren.'" Bonaire.nu. September 13, 2025. https://www.bonaire.nu/nieuws/algemeen/79422/ombudsman-op-bonaire-het-is-genoeg-geweest-nu-moet-er-echt-wat-gebeuren-.

DE RESULTATEN VAN DE VERKENNING

De gesprekken met vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties (hierna MO's) hebben waardevolle informatie opgeleverd. Bij de analyse van de resultaten zijn een aantal rode draden naar voren gekomen. Zo hebben vrijwel alle vertegenwoordigers patronage als veelvoorkomende vorm van corruptie genoemd. Ook benoemden zij onderliggende oorzaken van deze problematiek, zoals onderlinge (financiële) afhankelijkheid en kleinschaligheid. Een historisch diep verankerde cultuur van zwijgen en wantrouwen[14], angst voor represailles zoals uitsluiting, en het gevoel dat anoniem en veilig melden onvoldoende mogelijk is, vormen een voedingsbodem voor het voortbestaan van patronage. Waar dit van toegevoegde waarde is, worden bevindingen uit de interviews onderbouwd met cijfers of wetenschappelijke literatuur.

De structuur van deze resultaatsectie probeert trouw te blijven aan de rode draden zoals die door de vertegenwoordigers zijn geschetst. De indeling is ook ingegeven door de gespreksleidraad die in voorbereiding van de interviews is opgesteld door de onderzoekers (zie Bijlage 2). De indeling is als volgt: eerst wordt kort de historie en politiek-economische context besproken zoals geschetst door MO's. Vervolgens wordt de ervaren problematiek in de politiek en bestuurlijke sfeer behandeld. In het derde deel komen bevindingen over de meldcultuur aan bod en tot slot wordt er gesproken over de toegevoegde waarde van MO's, en het belang van een eiland-overstijgend anti-corruptienetwerk.

DE CONTEXT VAN ONGELIJKHEID IN DE ECONOMIE EN POLITIEK

Vrijwel alle vertegenwoordigers op Bonaire benadrukken dat het eiland in de afgelopen vijftien jaar een grote demografische verschuiving heeft ondergaan. Zo is de bevolking op Bonaire in vijftien jaar tijd verdubbeld. De nieuwe aanwas komt voornamelijk uit Nederland en Latijns-Amerika (e.g. Columbia, Venezuela). Per 1 januari 2025 telde Bonaire 26.552 inwoners. Het aandeel inwoners geboren op Bonaire is sinds 2011 fors gedaald: van circa 42% (in 2011) naar 30%. Tegelijkertijd is het aandeel inwoners met Europees Nederland als geboorteland gestegen van 11% in 2011 naar 17% in 2025. Het aandeel inwoners geboren in Zuid- en Midden-Amerika steeg van circa 19% in 2011 tot 25% in 2025.[15]

Deze ontwikkeling heeft de complexiteit van de samenleving op het eiland aanzienlijk vergroot. Met name in de economische sfeer hebben 'immigranten' uit Europees Nederland sinds 2010 een toenemend dominante rol. Velen hebben zich – aangetrokken door de economische mogelijkheden en klimaat – permanent gevestigd. Tegelijkertijd leeft een groot deel van de bevolking onder de armoedegrens.

In tegenstelling tot de economie zijn Bonairianen dominant in de politiek. Vertegenwoordigers benadrukken dat zij nog altijd een belangrijke rol spelen in het electoraat en dat zij sinds 2010 het overgrote deel van de politieke en bestuurlijke functies (bijvoorbeeld gedeputeerden en eilandsraadsleden) bekleden. Er bestaat ook grote ongelijkheid in politieke invloed. Een politieke

[14] Oostindie, Gert, and Wouter Veenendaal. *Ongemak: zes Caribische eilanden en Nederland*. Prometheus, 2022; Schotborgh-van de Ven, P.C.M. (2019); Balkenhol, Markus. "Silence and the politics of compassion. Commemorating slavery in the Netherlands." *Social Anthropology/Anthropologie Sociale* 24, no. 3 (2016): 278-293.

[15] "Bevolking Caribisch Nederland in 2024 Met Bijna 1,6 Duizend Toegenomen." 2025. Centraal Bureau Voor de Statistiek. May 19, 2025. https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2025/21/bevolking-caribisch-nederland-in-2024-met-bijna-1-6-duizend-toegenomen.

bovenlaag heeft aanzienlijk meer invloed dan minder welvarende Bonairianen. Door de kleinschaligheid van de eilanden hebben politici zowel een professionele als persoonlijke rol met hun electoraat, wat zorgt voor een politiek die voornamelijk om persoonlijke relaties draait. Er is weinig ideologische of programmatische politiek. Dit beeld wordt ook bevestigd door wetenschappelijke studies in Caribisch Nederland[16].

INTEGRITEITSCULTUUR – DE UITDAGING VAN PATRONAGE EN VRIENDJESPOLITIEK

"In de Bonairiaanse politiek is geen sprake van corruptie, we noemen het patronage"[17]. Zo opende een van de respondenten zijn probleemanalyse. Met die opmerking wil hij benadrukken dat er geen grote koffers met geld onder de tafel door worden geschoven, maar dat er een politieke – en deels economische – structuur is opgetuigd die het best beschreven kan worden als patronage, in Europees Nederland vaak vriendjespolitiek genoemd. Elke vertegenwoordiger drukt dit mechanisme op zijn eigen manier uit, maar vrijwel allemaal benadrukken zij op hun eigen manier dit beeld. In enkele interviews werd door vertegenwoordigers ook de keerzijde genoemd. Zo zeiden zij dat 'zorgen voor elkaar' een belangrijke kernwaarde is, maar dat dit het gedrag natuurlijk niet goedpraat.

Het beschreven mechanisme komt overeen met de definitie van patronage die de mondiale Transparency International (TI) beweging hanteert: "Een vorm van vriendjespolitiek (favoritisme) waarbij iemand, ongeacht zijn kwalificaties of rechten, wordt geselecteerd voor een baan of gunst vanuit de overheid, bijvoorbeeld vanwege zijn connecties of relaties[18]." TI beschouwt dit als een vorm van corruptie. De probleemanalyse komt tevens overeen met de bevindingen van het WODC. Zij constateren dat integriteitsschendingen in de zin van strafbare feiten nauwelijks voorkomen, maar dat integriteitsschendingen als oneigenlijk gebruik van toegekende macht, zoals politiek gemotiveerde benoemingen of onverenigbare nevenfuncties, wel voorkomt.[19] Dit wordt door MO's in het algemeen als herkenbaar geduid.

Familiale banden en netwerken spelen een cruciale rol in een kleinschalige eilandomgeving. Dit kan in negatieve zin uitwerken als het gaat om goed bestuur en het bereiken van een veilige meld- en integriteitscultuur. MO's op Bonaire wezen in dat verband naar politieke elites die binnen het politieke systeem in staat zijn om gunsten te verlenen aan 'de gewone Bonairiaan', die in ruil voor die gunsten steun geven aan de politieke partij van die elites. Dit mechanisme waarbij stemmen worden geworven, komt overeen met een systeem dat doorgaans cliëntelisme wordt genoemd. Zo'n systeem krijgt over het algemeen meer kans in samenlevingen waarin mensen economisch kwetsbaar zijn. In Caribisch Nederland leeft ongeveer een derde van de bevolking onder de armoedegrens.[20] Door de toename van de hoeveelheid geld op de eilanden in de afgelopen jaren, onder meer als gevolg van de stijging van buitenlandse investeringen, zou de sociaal-economische ongelijkheid en corruptie zijn toegenomen. Gewezen wordt op een vicieuze cirkel, waarbij juist het bestuurlijk falen bijdraagt aan armoede, ongelijkheid en maatschappelijke onvrede.

---

[16] Zie bijvoorbeeld: (WODC) "Ambtelijk-bestuurlijke integriteit in Caribisch Nederland." (2023) of Veenendaal, Wouter. "Iedereen kent iedereen." *Beleid en Maatschappij* 44, no. 4 (2017): 259-281.

[17] Quote uit interview.

[18] "Patronage - Corruptionary A-Z." n.d. Transparency.org. https://www.transparency.org/en/corruptionary/patronage.

[19] (WODC) "Ambtelijk-bestuurlijke integriteit in Caribisch Nederland." (2023). Pagina 6-8.

[20] "Meer Koopkracht in Caribisch Nederland." 2023. Rijksoverheid.nl. 2023. https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2023/09/19/meer-koopkracht-in-caribisch-nederland.

MO's benadrukken dat het voorkomen van cliëntelisme en patronage een publiek geheim is. Er is over dit onderwerp een bepaalde mate van gelatenheid te bespeuren bij de geïnterviewden. Het endemische karakter van patronage en cliëntelisme voelt als een onoverkomelijke hobbel voor maatschappelijke organisaties die zich ook al toeleggen op andere maatschappelijke kwesties. Zij moeten er gewoon mee om zien te gaan.

CULTUUR VAN ZWIJGEN

Een tweede thema dat geregeld naar voren kwam wanneer er gevraagd werd naar de grondoorzaken voor integriteitsschendingen is de cultuur van zwijgen. Vertegenwoordigers benadrukken dat het in Caribisch Nederland ongebruikelijk is voor individuen om naar buiten te treden met problemen, bijvoorbeeld door angst voor represailles als ontslag of sociale uitsluiting. Zij duiden dit als een hardnekkig probleem dat vraagt om meer maatschappelijke bewustwording.

Vertegenwoordigers zien het niet enkel als een probleem dat zich op maatschappelijk niveau of binnen organisaties voordoet, maar als een groter vraagstuk dat raakt aan de invulling van het burgerschap. Zo twijfelen burgers om op individuele titel een klacht in te dienen bij de overheid omdat dit ook kan leiden tot maatschappelijke uitsluiting binnen de sociale groep. In die context is het lastig om ongenoegen over de effectiviteit en kwaliteit van het openbaar bestuur naar voren te brengen. Het devies is: "niet klagen, maar tevreden zijn met wat je hebt."[21] Omdat de drempel om gevallen van fraude of corruptie te melden hoog is, is het ook waarschijnlijk dat dit minder gebeurt. Zeker binnen de geledingen van het openbaar bestuur, waar men afhankelijk is van de politieke groep voor hun netwerk of zelfs voor hun baan.

Het betekent echter niet dat de bevolking geen klachten heeft over het openbaar bestuur. Dat blijkt uit de cijfers, waar een kentering zichtbaar is. De Nationale Ombudsman krijgt steeds meer klachten over het openbaar bestuur op Bonaire.[22] Het uit zich ook in de toenemende steun voor maatschappelijke organisaties. MO's geven aan dat er in privégesprekken regelmatig steun wordt uitgesproken voor de doelstellingen van maatschappelijke organisaties. Er lijkt echter een drempel te bestaan om je hier ook publiekelijk over uit te spreken uit angst voor sociale uitsluiting. Hieruit blijkt dat MO's een belangrijke rol hebben als vertolkers van maatschappelijk ongenoegen. Er gaat een kracht uit van het collectief. Door gezamenlijk op te trekken worden de nadelen voor het individu beperkt.

EEN VEILIGE MELDCULTUUR

Na een uitgebreide analyse hebben wij MO's gevraagd naar de opinie van de vertegenwoordigers over de meldcultuur op de eilanden. Er is ook gevraagd of zij ervaring hebben met het doen van meldingen, en of zij casuïstiek vertrouwelijk kunnen delen om een beeld te vormen over de context waarin mensen een melding hebben gedaan. De onderzoekers hebben daarnaast gevraagd naar de mate waarin burgers bekend zijn met de bestaande meldmogelijkheden. Een belangrijk onderdeel van dit onderzoek was de vraag welke stappen er genomen kunnen worden om de meldcultuur te versterken.

[21] Quote uit interview
[22] Nationale ombudsman. Doorbreek de stilte. https://www.nationaleombudsman.nl/publicaties/rapporten/2025101 (2025).

Uit de interviews bleek dat MO's goed op de hoogte zijn van de mogelijkheden om te melden. Wanneer wij vroegen naar de bewandelde weg bleek dat de vertegenwoordigers en hun organisaties goed weten hoe zij relevante meldkanalen kunnen bereiken. Hierbij werd aangegeven dat het aankaarten van de gesignaleerde problemen zich niet beperkt tot het lokale bestuur, maar tevens plaatsvindt op Rijksdienstniveau (RCN en Rijksvertegenwoordiger) en in Den Haag, onder meer bij ambtenaren van de betreffende departementen, politieke functionarissen belast met Koninkrijkszaken en internationale organisaties zoals de Verenigde Naties[23].

Volgens de geïnterviewden ontstaat daarbij het beeld dat de signalen die zij overbrengen of formele meldingen die zij doen, weliswaar worden aangehoord, maar veelal leiden tot doorverwijzing, waarbij verantwoordelijkheden tussen bestuurders en ambtenaren worden 'afgeschoven': *"*Caribisch Nederland wijst naar Den Haag en Den Haag wijst naar Caribisch Nederland.*"* Een respondent stelde de vraag waarom zowel het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties[24] als het ministerie van Justitie en Veiligheid, vragen om onderzoek naar meldprocedures en het versterken van de positie van de melder, terwijl er door MO's volop wordt gemeld bij de departementen. De meldingen zouden vaak geen gehoor en follow-up krijgen, aldus deze respondent.

Veel MO's geven ook aan dat hun meldingen reeds onderdeel zijn van het publieke debat. Het zijn thema's die alle eilandbewoners raken. Vertegenwoordigers zeggen dan ook geen behoefte te hebben aan een grotere hoeveelheid meldkanalen of de verbetering van de meldkanalen zelf, maar aan het behandelen en oplossen van hun gemelde problemen. Zo stelt een respondent: "De misstanden zijn overduidelijk. Iedereen weet het, maar er gebeurt niks."[25] Hun meldingen hebben dan ook in het algemeen meer het karakter van een signaal of standpunt dat onderdeel is van een maatschappelijke discussie. Het gaat niet altijd over meldingen van misstanden in formele zin, zoals opgenomen in de Wet bescherming klokkenluiders. In die wet wordt het melden van een misstand gedefinieerd als: "het melden of openbaar maken van een vermoeden van een misstand met een algemeen belang. Het melden kan intern gebeuren, binnen de eigen organisatie, of extern, bij een bevoegde instantie."[26]

De door maatschappelijke organisaties onder de aandacht gebrachte onderwerpen vallen binnen het kader van het democratisch debat; de bestuurlijke aandacht hiervoor blijkt echter beperkt. Zij ervaren de overheid als passief en willen graag dat de overheid hun problemen daadkrachtiger oppakt. Zij begrijpen meestal niet waarom er niks gebeurt. Vertegenwoordigers hebben daar niet altijd een verklaring voor. Het is volgens hen mogelijk dat het voortkomt uit misstanden bij de overheid die op dit moment onzichtbaar zijn of omdat mensen die het juiste willen doen niet opstaan. Maar veel organisaties weten het niet precies en zouden graag zien dat daar meer transparantie over ontstaat en verantwoording over wordt afgelegd.

[23] Bonaire.nu. 2025. "Delegatie Uit Bonaire Naar de vn Voor Mensenrechten En Rechtvaardigheid." Bonaire.nu. bonaire.nu. April 14, 2025. https://www.bonaire.nu/nieuws/algemeen/31437/delegatie-uit-bonaire-naar-de-vn-voor-mensenrechten-en-rechtvaardigheid.
[24] Hier wordt gerefereerd naar een onderzoek dat is aanbesteed door het ministerie van BZK, bij publicatie van dit rapport is dit onderzoek nog niet gepubliceerd.
[25] Quote uit interview.
[26] Voor de volledige definitie zie: Tekst Wet Bescherming Klokkenluiders | Wet Bescherming Klokkenluiders." 2025. Wetbeschermingklokkenluiders.nl. 2025. https://www.wetbeschermingklokkenluiders.nl/home/ik-ben-werkgever/wat-zijn-mijn-wettelijke-verplichtingen/tekst-wet-bescherming-klokkenluiders.

Bestuurlijke passiviteit zou met name spelen bij de lokale overheid, die wordt als niet-responsief gepercipieerd. Zo had geen enkele van de gesproken MO's vertrouwen in de daadkracht van het bestuur en de eilandraden. Zij vinden dat de eilandraad aangekaarte misstanden niet oppakt en hen onvoldoende politiek vertegenwoordigd. Het wantrouwen in het lokale bestuur wordt hierdoor versterkt. Daarnaast wordt ook de daadkracht van het Rijksbestuur als zwak ervaren. Niet zelden wordt er ook op Koninkrijksniveau onvoldoende verantwoordelijkheid genomen en wordt in lastige kwesties naar eilandsbesturen gewezen en vice versa. De gepercipieerde passiviteit in de aanpak van grote problemen wordt als zeer frustrerend ervaren. Observaties zoals deze bevestigen het beeld dat geschetst wordt door de Nationale Ombudsman. In zijn rapport van 12 september 2025 getiteld 'Doorbreek de stilte!' concludeert hij op basis van vele ontvangen klachten dat de Bonairiaanse overheid in strijd handelt met het vereiste van voortvarendheid, duidelijkheid en goede informatieverstrekking. Zijn oordeel sluit aan bij de conclusies die hij al eerder trok in zijn rapport "En toen bleef het stil…" in 2015.

Kleinschaligheid kwam ook regelmatig aan bod en speelt een belangrijke rol. Het is een kenmerkend karakter van eilandstaten. Vertegenwoordigers benadrukken dat het melden van misstanden vrijwel onmogelijk op anonieme basis kan plaatsvinden. Geruchten gaan als een lopend vuurtje en zijn relatief gemakkelijk te herleiden, zelfs wanneer de ontvanger van de melding uiterst vertrouwelijk met de klacht omgaat. Het waarborgen van vertrouwelijkheid wordt als een grote uitdaging gezien. Door de vertegenwoordigers wordt dit als een voldongen feit ervaren en de respondenten zien niet direct uitwegen om dit probleem te voorkomen.

MO'S IN CARIBISCH NL EN NOODZAAK VOOR LOKALE TI-AFDELING

Ondanks uiteenlopende belemmeringen leveren maatschappelijke organisaties in Caribisch Nederland een betekenisvolle bijdrage aan het vergroten van bewustzijn rond integriteitsvraagstukken. Deze organisaties opereren vaak met beperkte mensen en middelen – veelal afhankelijk van vrijwilligers en met minimale financiële ondersteuning – en zijn bovendien doorgaans *one-issue* georiënteerd. Toch spelen zij een belangrijke rol bij het bevorderen van bewustwording, gelijkheid en het terugdringen van integriteitsschendingen, onder meer door het bestuur aanhoudend te bevragen, via educatie, media-aandacht, netwerkvorming en juridische actie.

Organisaties hebben beperkt toegang tot financiële middelen. Dit komt omdat zij zich tussen wal en schip bevinden. Omdat zij onderdeel van het Koninkrijk zijn, kunnen zij geen subsidie ontvangen van multilaterale instituties zoals de Wereldbank. Die organisaties beoordelen het algemene inkomensniveau als te hoog. Tegelijkertijd staan zij niet op de radar bij donoren en financiers uit Europees Nederland of de Europese Unie. Ook het feit dat Caribisch Nederland geen provinciale bestuurslaag kent zorgt voor minder toegang tot duurzame meerjarige financiering. Deze beperking in middelen belemmert hun slagkracht en maakt werkzaamheden afhankelijk van vrijwilligers.

MO's richten zich op verschillende deelgebieden. Om dit te illustreren lichten we een aantal voorbeelden uit. Zo houdt de MO Pro Lagun in Bonaire zich bezig met milieukwesties door mediatie en actie te voeren rondom de problematiek met betrekking tot de afvalverwerker Selibon, verklaringen te verzamelen en waar nodig juridische stappen te ondernemen. De MO Fundashon EQ organiseert gesprekken en bewustwordingscampagnes over inclusie van de queer community en ethisch handelen. De Consumentenbond Bonaire werkt aan een meldpunt voor discriminatie en bestuurlijke misstanden en

bevordert actieve burgerparticipatie. De Bonaire Human Rights Organization (BHRO) organiseert workshops over mensenrechten. Deze organisatie is helaas niet gesproken.[27]

Tot slot laat de internationale maatschappelijke organisatie Greenpeace zien dat door samenwerking met lokale MO's in Caribisch Nederland, verstrekkende juridische uitspraken mogelijk zijn. Een recent vonnis van de rechtbank in Den Haag oordeelde op 28 januari 2026 dat de Nederlandse staat onvoldoende heeft gedaan om de inwoners van Bonaire te beschermen tegen de gevolgen van klimaatverandering en hen daarmee onterecht anders heeft behandeld dan inwoners van Europees Nederland.[28] Samen laten deze initiatieven zien hoe zelfs kleinschalige, thematisch gerichte organisaties een wezenlijke rol kunnen spelen in het versterken van integriteit binnen de samenleving.

Uit het onderzoek blijkt dat de MO's vaak 'de gaten vullen', zoals een respondent verwoordde, van bestuurlijk onvermogen en falen. De maatschappelijke organisaties lopen geregeld tegen bestuurlijke problematiek aan. Ze vinden en ervaren dat het openbaar bestuur weinig transparant opereert.

MO's houden zich over het algemeen bezig met specifieke deelproblematiek, waarop mensen samenkomen. Op die problematiek ervaren zij echter steevast de barrières die de algemene bestuurlijke problematiek opwerpen voor de burger. De MO's waren het daarom over het geheel eens dat er noodzaak is voor een MO die zich toelegt op onderwerpen waar alle MO's tegenaan lopen. Wat hen betreft zouden de eilanden gebaat zijn bij een organisatie die geheel gericht is op de versterking van goed bestuur, integriteit en een veilige meldcultuur. Zij vinden het opvallend dat er op dit moment geen organisatie is die zich hier op toelegt.

MO's vinden wel dat een dergelijke organisatie gedragen moet worden door iemand die op een van de eilanden woonachtig is en de context goed kent. Sommigen vinden ook dat iemand met een Bonairiaanse, Statiaanse of Sabaanse achtergrond het project zou moeten leiden. De betreffende persoon moet autoriteit hebben binnen de lokale gemeenschap, maar dient tegelijkertijd voldoende onafhankelijk te zijn zodat hij of zij geen onderdeel is of wordt van het bestaande politieke systeem van patronage en cliëntelisme. De verschillen tussen de drie eilanden en hun specifiek politiek-bestuurlijke context behoeven ook aandacht en dat vraagt waarschijnlijk om vertegenwoordiging op alle drie de eilanden. Wel vinden zij onderlinge samenwerking waardevol zodat de eilanden van elkaar kunnen leren. Ondersteuning door Transparency International, zowel vanuit het Secretariaat in Berlijn als vanuit de Nederlandse afdeling van de organisatie wordt als wenselijk ervaren.

[27] Bonaire.nu. 2025. "Bonaire Human Rights Organization Lanceert Vijfjarenprogramma Met Workshop over Mensenrechten.". December 10, 2025. https://www.bonaire.nu/nieuws/evenementen/83320/bonaire-human-rights-organization-lanceert-vijfjarenprogramma-met-workshop-over-mensenrechten.
[28] Kroon, Eefje de. 2026. "Greenpeace Nederland." Greenpeace Nederland. February 3, 2026. https://www.greenpeace.org/nl/algemeen/73528/klimaatzaak-bonaire-het-vonnis-uitgelegd.

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Dit rapport had als doel te onderzoeken welke maatschappelijke organisaties (MO's) zich in het Caribisch gebied inzetten voor een veilige meld- en integriteitscultuur. Door middel van gestructureerde interviews is maatschappelijke stakeholders gevraagd naar hun expertise, de uitdagingen waar zij tegenaan lopen en de behoeftes die zij hebben om hun werk duurzaam voort te zetten. Daarbij is gevraagd naar de noodzaak van een overkoepelend anti-corruptienetwerk of organisatie die zich specifiek inzet voor het versterken van de veilige meld- en integriteitscultuur en participatie van burgers in de democratie.

De gesprekken met vertegenwoordigers brengen een betrekkelijk eenduidig beeld naar voren. In hun beoordeling van de grootste maatschappelijke uitdagingen noemen MO's het systeem van patronage, de cultuur van zwijgen en het ontlopen van verantwoordelijkheid als belangrijkste obstakels voor een veilige meld- en integriteitscultuur. Zij zien dat met name individuen geen meldingen doen. Daar is meer bewustwording nodig en aandacht voor de represailles die individuen te verduren kunnen krijgen, zoals ontslag of sociale uitsluiting. Vrijwel alle vertegenwoordigers hebben hier voorbeelden van. Voor de MO's zelf is dit minder het geval.

MO's weten hun weg goed te vinden en doen regelmatig meldingen. Zij hebben een belangrijke agenderende en verenigde rol in Caribisch Nederland en vragen tevens om aandacht op bestuurlijk niveau in Nederland. Zij genieten steun vanuit de bevolking door uiting te geven aan maatschappelijk ongenoegen op complexe en slepende dossiers. Denk bijvoorbeeld aan de afvalproblematiek aangekaart door Pro Lagun. MO's zijn bekend met bestaande klachtenprocedures en weten meldkanalen, evenals de politiek - zowel de Eilandraad als de Tweede Kamer - te bereiken. Er is veel teleurstelling over het feit dat meldingen niet worden beantwoord en opgepakt en over het feit dat verbetering uitblijft.

Het beeld is dat de grootste uitdagingen in Caribisch Nederland zich dan ook in de politiek-bestuurlijke sfeer bevinden. MO's geven aan geen behoefte te hebben aan meer of verbeterde meldkanalen als dit geen resultaat oplevert op bestaande dossiers. Zij vragen dan ook om breder naar het onderwerp te kijken, bijvoorbeeld door de focus te leggen op de aanpak van patronage, gebrek aan transparantie en versterking van de bestuurlijke responsiviteit. In dat kader beamen zij de bevindingen van het WODC-rapport "Ambtelijk-bestuurlijke integriteit in Caribisch Nederland". De voorbeelden van "oneigenlijk gebruik van bevoegdheden" in Caribisch Nederland worden als herkenbaar geduid door de MO's en zij vinden dat dit aandacht moet krijgen.[29]

Er bestond een breed gedeelde consensus voor een organisatie die zich specifiek toelegt op het versterken van en de bewustwording over een veilige meld- en integriteitscultuur, goed bestuur en participatie in Caribisch Nederland naar voorbeeld van Transparency International Nederland. MO's vinden dat er aan bepaalde voorwaarden moet worden voldaan, zoals het feit dat de leiding van de Caribische variant de context van de eilanden goed kent, autoriteit moet hebben binnen de gemeenschap, ondersteund wordt en dat het onafhankelijk bestuurd wordt. Ondersteuning door

[29] WODC. Ambtelijk-bestuurlijke integriteit in Caribisch Nederland. Pagina 5-8.

Transparency International, zowel vanuit het Secretariaat in Berlijn als vanuit de Nederlandse afdeling van de organisatie wordt als wenselijk ervaren.

Dit rapport kent ook enkele tekortkomingen. Die hebben met name betrekking op het verkennende karakter van het onderzoek. Ten eerste moeten de onderzoekers vaststellen dat hoewel het bereik van het onderzoek past bij het verkennende karakter, het niet beoogd is om een representatieve steekproef te nemen. Dit brengt het risico met zich mee dat wij mogelijk perspectieven gemist hebben. Een tweede kanttekening is dat niet alle corruptiefenomenen zijn meegenomen in de vragenlijst. Zo kent het WODC-onderzoek een breder spectrum aan corruptiefenomenen. Het rapport kan niet met zekerheid stellen dat bepaalde fenomenen wel of niet voorkomen. Het rapport is afhankelijk van de inbreng van respondenten en daardoor subjectief van aard. Tot slot waren de onderzoekers vanwege de zeer beperkte omvang van het rapport niet in staat om alle (aankomende) beleidsinitiatieven vanuit de overheid in kaart te brengen.

AANBEVELINGEN

De maatschappelijke uitdagingen in Caribisch Nederland zijn complex en vragen onderlinge afstemming tussen verschillende overheidsinstanties op lokaal en nationaal niveau. Bij alle onderstaande aanbevelingen is aangeduid wie volgens TI-NL de aanbeveling op zou moeten pakken: het Ministerie van Binnenlandse Zaken (BZK), het Ministerie van Justitie en Veiligheid (JenV) of de Openbare Lichamen (OL).

1. **Neem bestuurlijke verantwoordelijkheid door de signalen van maatschappelijke organisaties serieus te nemen en meldingen van misstanden effectief aan te pakken – BZK, JenV en OL**
    - Maatschappelijke organisaties weten hun weg naar bestaande meldkanalen goed te vinden. Zij zien echter dat er onvoldoende met hun signalen of meldingen van misstanden gebeurt. Dat heeft uiteenlopende en complexe oorzaken, zoals gebrek aan onderlinge afstemming en politiek-bestuurlijke blokkades. Oplossingen vragen om een daadkrachtige overheid die beslissingen durft te nemen en niet een overheid die simpelweg “doorverwijst”.
2. **Geef het overleg tussen overheid en MO’s een structureel karakter, bijvoorbeeld door een vaste dialoog. Dit overleg zorgt ervoor dat de signalerende en verbindende functie van MO’s optimaal wordt benut – BZK, JenV en OL**
    - MO’s hebben een belangrijke signalerende en verbindende werking op de eilanden. Waar individuen zich niet altijd durven uit te spreken, maken MO’s maatschappelijk ongenoegen zichtbaar op een constructieve wijze. Het is noodzakelijk dat het openbaar bestuur hen ziet als volwaardig gesprekspartners en hun zorgen serieus neemt.
3. **Zet de ontwikkelingen voor eenvoudig toegankelijke juridische bijstand voor burgers op de eilanden, bijvoorbeeld door middel van een juridisch loket, door. – BZK**
    - Waar MO’s hun weg naar meldkanalen goed weten te vinden, is dit volgens MO’s ingewikkelder voor individuen. Gedurende het onderzoek kwam naar voren dat BZK bezig is met het opzetten van een juridisch loket, wat kan bijdragen aan verbeterde rechtszekerheid. TI-NL moedigt die ontwikkeling aan.
4. **Zoek naar mogelijkheden om (onderdelen van) de klokkenluidersrichtlijn op de eilanden te implementeren en zo de bescherming en rechtszekerheid van melders te vergroten, en misstanden op te lossen. - BZK**

- (Her-)start de verkenningen en juridisch onderzoek voor een Huis voor Klokkenluiders of een samenwerking met het Europees Nederlandse Huis voor Klokkenluiders.

5. **Versterk de waakhonden van de democratie. Ondersteun een maatschappelijke organisatie inclusief een ondersteunend eiland-overstijgend netwerk die zich specifiek toelegt op het versterken van de integriteit, transparantie en participatie in Caribisch Nederland. – JenV, BZK en OL**
    - Hoewel maatschappelijke organisaties zich actief toeleggen op de versterking van het openbaar bestuur, bestaat er op dit moment geen maatschappelijke organisatie die zich specifiek bezighoudt met thema's als een veilige meld- en integriteitscultuur, goed bestuur, de rechtsstaat, en de versterking van integriteit en transparantie. Zorg voor capaciteit en financiële middelen voor een eiland-overstijgend netwerk dat hier op toeziet, naar voorbeeld van Transparency International.
6. **Werk aan een sterkere meldcultuur door het verbeteren van de maatschappelijke bewustwording en het vergroten van de psychologische veiligheid. - BZK, JenV, OL en MO's**
    - MO's geven in hun interviews aan dat de meldcultuur versterkt kan worden door meer maatschappelijke bewustwording. Er moet ingezet worden op het creëren van psychologische veiligheid als randvoorwaarde voor een sterke meldcultuur. Een dergelijke cultuur komt pas tot uiting wanneer werknemers zich psychologisch veilig voelen en hun zorgen kunnen uiten zonder angst voor benadeling.
7. **Zorg dat maatschappelijke organisaties in Caribisch Nederland op gelijke wijze toegang hebben tot financiering, subsidie en ondersteuning als maatschappelijke organisaties in het Europese deel van Nederland. BZK, JenV en OL**
    - Maatschappelijke organisaties in Caribisch Nederland zitten tussen wal en schip. Omdat zij onderdeel van het Koninkrijk zijn kunnen zij geen subsidie ontvangen van multilaterale instituties zoals de Wereldbank en tegelijkertijd staan zij niet op de radar bij donoren en financiers uit Europees Nederland of de Europese Unie. Ook het feit dat Caribisch Nederland geen provinciale bestuurslaag kent, zorgt voor minder toegang tot financiering.
8. **Verbeter de democratische responsiviteit richting maatschappelijke organisaties van de politiek en het openbaar bestuur. – BZK en OL**
    - Te veel maatschappelijke organisaties voelen zich niet vertegenwoordigd door de politiek, noch op lokaal, noch op Koninkrijksniveau. Werk met maatschappelijke organisaties en de (lokale) politiek om de kwaliteit van het openbaar bestuur te verbeteren. Bijvoorbeeld door lokale politieke partijen te motiveren om een partijprogramma te maken, en nationale politieke partijen te stimuleren zich sterk te maken voor Caribisch Nederland. Dit stelt burgers in staat hun politici verantwoordelijk te houden.

BIJLAGE 1 – MAATSCHAPPELIJKE ORGANISATIES PER EILAND

Interviews zijn gehouden gesprekken gehouden met vertegenwoordigers van 12 organisaties. Twee organisaties en hun vertegenwoordigers hebben ervoor gekozen om anoniem te blijven vanwege het vertrouwelijke karakter van de gesprekken.

- Fundashon Pro Lagun
- Bonhata
- Uniòn di Konsumidó Onkobon (Consumentenbond Bonaire)
- Fundashon EQ
- Stenapa
- Centraal Dialoog
- Dejong Legal
- Deken van Bonaire
- Vertegenwoordigers RND Bouwbeheer (Ondernemer en betrokken individu op Bonaire)

BIJLAGE 2 – GESPREKSLEIDRAAD

Gespreksleidraad interviews Caribisch Nederland

A. Wat is uw achtergrond / de achtergrond van uw NGO, uw ervaring, wat is uw doel, hoe lang ermee bezig, welke samenwerkingsverbanden?

***B.* Maatschappelijke organisatie**

1. Kunt u veilig uw werk bij de maatschappelijke organisatie doen?
2. Worden u werkzaamheden gehinderd vanuit overheidswege of andere partijen?
3. Welke stappen zouden er ondernomen moeten worden?
4. Heeft u voldoende financiële middelen/capaciteit/tijd om uw werkzaamheden voor de MO te kunnen doen?

C. Ambtelijke en bestuurlijke integriteit

1. In uw optie, in hoeverre is Caribisch Nederland eilanden / is Bonaire kwetsbaar voor integriteitschendingen?
2. Op basis van uw ervaring bij [betreffende maatschappelijke organisatie], wat zijn de belangrijkste problemen met transparantie/ meldcultuur/integriteitsschending die u waarneemt? Kunt u enkele voorbeelden noemen?
3. Wat is volgens u de oorzaak wanneer bestuurders/politici misbruik maken van hun bevoegdheden? [indien nodig benoem enkele oorzaken uit voorgaand onderzoek]
    a. Afwijkende maatschappelijke normen (particularisme ipv universalisme)
    b. Kleinschaligheid/insularisme
    c. Economische karakteristieken (cash based economy, bepaalde vormen van economische bedrijvigheid)
    d. Gebrek aan integer leiderschap/normvervaging
    e. Ontbreken heldere procedures
    f. Gebrek aan interne of externe controle(mechanismen)
    g. Onveilige organisatiecultuur
    h. Investeringsklimaat/vestigingsklimaat (ease of doing business)
    i. Persoonskenmerken
    j. Motieven (laag salaris, misplaatst gebruik van overheidsmiddelen door leidinggevenden)
    k. Xi. Ontbrekende wetgeving / verouderde wetgeving.
4. Hoe kan bestuurlijke- en ambtelijke corruptie volgens u het beste aangepakt worden?
5. Werkt u op het thema integriteit en goed bestuur? Neemt u stappen om de meldcultuur op de eilanden te verbeteren? Welke rol heeft uw organisatie in de aanpak van integriteitsschendingen? Ziet u dit bij andere MOs?

D. Meldcultuur

1. Hoe beoordeelt u de mogelijkheden om misstanden over integriteitsschendingen die betrekking hebben op uw werkzaamheden te melden op uw eiland?
2. Wat ziet u als de belangrijkste obstakels voor het melden van misstanden?
3. Voelt u zich persoonlijk veilig om misstanden te melden? Waarom wel/niet?
4. Kunt u enkele meldkanalen noemen die u zou gebruiken in het geval u een misstand ervaart? [Noem eventueel enkele voorbeelden]
5. Werkt u op het thema veilige meldcultuur? Neemt u stappen om de meldcultuur op de eilanden te verbeteren?
6. Hoe kunnen melders van misstanden het beste beschermd worden?
7. Zou u bereid zijn om met de overheid te werken om hier stappen in te zetten? [noem voorbeelden uit Agenda Goed Bestuur]
    a. Meedenken over beleid
    b. Deelnemen aan integriteitsnetwerk
    c. Bewustwording vergroten/publiekscampagnes

E. Maatschappelijke organisatie

1. Kunt u veilig uw werk bij de maatschappelijke organisatie doen?
2. Worden uw werkzaamheden gehinderd vanuit overheidswege of andere partijen? Welke stappen zouden er ondernomen moeten worden om dat te voorkomen?
3. Heeft u voldoende financiële middelen/capaciteit/tijd om uw werkzaamheden voor de MO te kunnen doen?

F. Corruptiebestrijding maatschappelijke organisaties

1. Denkt u dat maatschappelijke organisaties elkaar zouden kunnen ondersteunen?
2. Heeft u ideeën over hoe dit eruit zou kunnen zien?
3. Wat zijn de belangrijkste aandachtsgebieden?
4. Denkt u dat dit eiland-overstijgend plaats zou moeten vinden?
5. Er bestaat een idee om middels een eiland-overstijgend anti-corruptienetwerk op te richten, specifiek voor maatschappelijke organisaties. Denkt u dat het meerwaarde heeft om op die manier tussen eilanden in Caribisch Nederland en / of in het Caribisch deel van het Koninkrijk als geheel samen te werken?
6. Hoe staat u tegenover de oprichting van een afdeling van Transparency International in Caribisch Nederland?



TRANSPARENCY INTERNATIONAL NEDERLAND
WWW.TRANSPARENCY.NL